

BACHELOROPPGAVE

Fattigdom og konsekvenser for barn

av

Line Madsen

Barnevern
BVP5 - 303
Mars 2009

Innholdsliste

1. Innledning	2
2. Metode	3
2.1. Litteraturstudie – hva er dette?	3
2.2 Mine konkrete litteraturvalg	4
3. Teoretiske perspektiv på virkeligheten	5
3.1 Hva er et perspektiv og hvilke er relevant for fattigdom?	6
3.2 Sosial konstruksjonisme	7
3.3 Sosial konstruksjonismens demaskering	10
4.0 Fattigdom som et sosialt problem	11
4.1 Forståelsen for fattigdom historisk sett	11
4.2 Absolutt, relativ og relasjonell fattigdom	13
5. Fattigdommens konsekvenser for barn	17
5.1 Statens syn på fattigdom	17
5.2 Sosiale konsekvenser av fattigdom for barn	18
5.3 Konsekvenser i familielivet	20
6.0 Avslutning	22
Litteraturliste	24

1. Innledning

I denne oppgaven skal jeg belyse hvordan fattigdomsfenomenet i Norge forstås som et sosialt problem, og jeg skal videre se på hvilke konsekvenser fattigdom kan få for barn i fattige familier. Som profesjonsutøver innen barnevernsarbeid vil man ha et fokus som retter seg mot barn og unges familiesituasjon og nærmiljø. Ofte vil man da komme i møte med bl.a. fattigdomsproblematikken. Jeg vil fokusere på hvordan det for barn og foreldre kan oppleves å være preget av fattigdom. Jeg har i lys av dette kommet fram til følgende problemstilling jeg vil bruke som utgangspunkt:

Hvordan kan fattigdom forstås som et sosialt problem i Norge, og hvilke konsekvenser kan fattigdom føre med seg for barn i fattige familier?

I første del av oppgaven vil jeg gjøre rede for hva metode er, og hvilken forskningsmetode jeg har valgt å ta i bruk for å finne svar på min problemstilling, som er en litteraturstudie. Jeg vil så komme med en kort presentasjon av litteratur jeg har valgt. Videre i oppgaven har jeg et teorikapittel som forteller hvilke teori jeg har valgt å ta i bruk som rammeverket for analyse av problemstillingen. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i det sosial konstruksjonistiske perspektiv som ser på hvordan virkelighetsoppfattelsen formes blant mennesker gjennom samhandlingsprosesser.

Siden jeg i utgangspunktet har en todelt problemstilling vil jeg da dele analysen inn i to deler. I første del vil jeg drøfte hvordan fattigdom kan forstås som et sosialt problem. Jeg vil først ta for meg forståelsen om fattigdom som et sosialt problem historisk sett. Ved å se nærmere på fattigdommens historikk kan man lettere få forståelse for hvordan fenomenet oppfattes i dag. Videre i analysen vil jeg så gjøre rede for tre fattigdomsforståelser som råder i Norge. To av dem, relativ og relasjonell, tar jeg med meg videre inn i andre halvdel av analysen når jeg skal diskutere hvilke konsekvenser fattigdom kan føre med seg for barn i fattige familier.

Jeg vil dele andre halvdel av analysen inn i to deler. Jeg har for det første valgt å se på hvilke sosiale konsekvenser fattigdom kan få for barn i fattige familier. Jeg vil diskutere om barns sosiale deltakelse på ulike arenaer vil bli påvirket av fattigdom og hva dette kan føre med seg. Jeg vil så diskutere om materielle goder kan ha innvirkning på barns sosiale omgang med andre barn. I siste del av analysen har jeg valgt å fokusere på konsekvenser i familielivet

fattigdom kan føre med seg. Her vil jeg drøfte om foreldrenes tilknytning til barn kan påvirkes. Det er mange områder jeg kunne tatt tak i når det gjelder fattigdomsproblematikken og konsekvenser den kan føre med seg. Jeg har valgt å legge vekt på de sosiale og familiære konsekvensene fordi hovedfokus som profesjonsutøvere i barnevernet vil i stor grad ligge her. Dette er to viktige arenaer i barns liv.

2. Metode

Metode kan forstås som en systematisk måte å undersøke virkeligheten på. Vilhelm Aubert (1985) forklarer metode som et type middel man tar i bruk for å løse problem og komme fram til ny kunnskap (Dalland, 2007). Med andre ord, metode er en fremgangsmåte som tas i bruk for å samle inn informasjon man trenger for å komme fram til økt eller ny kunnskap rundt et gitt tema som man vil vite mer om. Valg av metode i et forskningsprosjekt blir gjort på bakgrunn av hva vi mener vil gi oss gode data og samtidig hjelpe oss til å kaste lys over spørsmål på en faglig og interessant måte. Den informasjonen man samler inn i et forskningsarbeid kalles data eller fakta. Metode hjelper oss i arbeidet med å samle inn data. Den innsamlede dataen som man får blir kalt for empiri (Dalland, 2007). Det jeg har brukt av empiri i min oppgave er tekster som jeg har valgt ut systematisk og studert nærmere når jeg har gått fram for å finne svar på problemstillingen min. Noen av de mest sentrale tekstene vil jeg komme med en nærmere redegjørelse for i slutten av dette kapittelet.

2.1. Litteraturstudie – hva er dette?

Ved å ta i bruk litteraturstudie som metode i denne oppgaven, har jeg benytte meg av ulike forskeres/forfatteres innsamlede data i mitt prosjekt. Data vil i dette tilfellet altså være skriftlige kilder. Litteraturstudie handler således om en studie av ulike skriftlige kilder. Dette kan være alt fra faglitteratur, forskningsrapporter eller offentlige dokumenter (Fossåskaret mfl. 2006). I en litteraturstudie som dette, skilles det mellom primær - og sekundærkilder. Primærkilder kan forstås som å være førstehåndsinnsamlet data eller teori som er konstruert av forskeren selv. Berger og Luckmann sin teori om sosial konstruksjonismen er et eksempel på dette. Sekundærkilder kan forstås å være fortolkninger av teori eller den førstehåndsinnsamlede dataen. Sekundærkilder bygger på primærkilder ved at de blant annet henviser og refererer til primærkilder (Dalland, 2007).

I mitt arbeid har jeg brukt flere forskjellige kilder, både primære og sekundære kilder. Det positive ved bruk ulike kilder i en litteraturstudie, er at man får mulighet til å studere ulike syn og forståelser av fenomen man ønsker å ta for seg. Som igjen kan medvirke til at man øker forståelsen og kunnskapen rundt et gitt tema. Men det viktig at man er kritisk til kildene man tar i bruk. Ved bruk av andres innsamlede data så studerer man andres fortolkninger av ulike hendelser og fenomen, noe som kan være med på å farge ens egen forståelse for det man ønsker å studere. Skal man komme i dybden av noe, er det viktig at man har et kritisk og analytisk syn på materialet man tar i bruk under studiet. Det er selvfølgelig forskjell på primær- og sekundærkilder, men det er uansett andres meninger/fortolkninger man jobber med (Dalland, 2007). Det er også viktig at man er kritisk og analytisk til ens egen forforståelse. Den kunnskap eller erfaring, altså forforståelse, man sitter med på forhånd av prosjekter kan være med på å påvirke hvordan man tolker ulike fenomen man skal se nærmere på. Forforståelsen kan forklares som å være tanker, kunnskap eller erfaringer man har med seg inn i en fortolkning av fenomen, farget av ulike arenaer mennesker deltar på, som f.eks. når det kommer til de biologiske forholdene, personligheten og/eller kulturen man lever i (Røkenes og Hanssen, 2006). Når jeg gikk i gang med dette prosjektet hadde jeg lite kunnskap om fattigdom. Den kunnskapen jeg hadde, var konstruert på bakgrunn av det jeg hadde lært om på skolen tidligere, gjennom diskusjon og samtale med andre, og via media. Når jeg har holdt på med dette prosjektet har jeg vært nødt til å være oppmerksom på min forforståelse. Den kan være med på å påvirke hvordan jeg tolker og forstår fattigdomsfenomenets mange sider, selv om jeg går mer i dybden og studerer forskeres/forfatteres tolkninger av fenomenet.

2.2 Mine konkrete litteraturvalg

”Den samfunnskapte virkeligheten (2000)”, av Peter L. Berger og Thomas Luckmann og Ian Hacking sin ” Social konstruktion av vad? (1999)”, har vært sentrale kilder som jeg har tatt i bruk når jeg skal forklare hvordan sosiale problem blir forstått via det sosial konstruksjonistiske perspektivet. Boken til Berger og Luckmann har blitt sett på som et gjennombrudd i kunnskapssosiologien. Den drøfter tema som er relevant for denne oppgaven og er konkret ved gjennomgang av perspektivet. Ian Hacking sin bok har en god introduksjon til perspektivet, samtidig som den kommer med gode empiriske eksempler Hacking selv har gjort i ulike studier. Jeg ser på disse to bøkene som viktige primærkilder når jeg har gjort dette litteraturstudiet.

Artikkelen til Lars Inge Terum, "Perspektiv på fattigdom (1998)" viser til to perspektiv på fattigdom, fordelingsorientert og relasjonell fattigdom, som begge har hatt stor betydning for forståelsen om hvordan man kan oppfatte fattigdom i dag. Begge perspektivene har også hatt betydning for min oppgave når det kommer til hvordan fattigdom kan forstås teoretisk.

Knut Halvorsen sin bok "Sosiale problemer. En sosiologisk innføring (2006)" tar for seg ulike sosiale problem fra et sosiologisk perspektiv. Halvorsen tar opp problemområder som bl.a. fattigdom, sosiale avvik, bostedsløshet og kriminalitet, og forståelsen rundt disse fenomenene. Boken kommer med viktige bidrag til min oppgave vedrørende temaene jeg tar opp. Den er en av de kildene jeg har brukt mye i forhold til å hvordan fattigdom kan forstås som et sosialt problem. Boken er både en primær – og sekundærkilde ved at han refererer til mange ulike forskere og deres studier, men han har også tatt med seg eksempler fra egne studier, resultat av dem og konklusjoner.

Jeg har tatt for meg noen offentlige dokumenter fra bl.a. www.regjeringen.no og forskningsrapporter fra www.nova.no. Nova er ett av Norges største samfunnsvitenskaplige forskningsinstitutt, med fokus på velferdsforskning og studiet av livsløpet fra barndom til alderdom. Jeg har studert et par av rapportene til Nova som omhandler fattigdomsrelaterte emner og livskvalitet til barn og unge i det norske samfunn. Av dem som kan nevnes er bl.a. "Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt? (2004)" og "En normal barndom? Foreldrestrategier for å skjerme barn fra konsekvenser av å leve med lav inntekt (2006)". Ved bruk av www.regjeringen.no har jeg tatt for meg tiltaksplaner og statsmeldinger.

3. Teoretiske perspektiv på virkeligheten

I denne oppgaven hvor jeg skal studere hvordan fattigdom forstås som et sosialt problem i Norge, og hvilke konsekvenser fattigdom kan føre med seg for barn i fattige familier, må jeg velge et perspektiv å se disse forholdene ut i fra. Jeg har valgt å ta for meg det sosial konstruksjonistiske perspektiv. Jeg velger å bruke dette perspektivet som teoretisk ramme for analysen av problemstillingen for å få mer forståelse for hvordan fenomenet fattigdom blir konstruert i dag, og hvilke konsekvenser det å vokse opp i en fattig familie kan føre med seg. Men først vil jeg komme med en presentasjon av et perspektiv som har en

annen vinkling til hvordan man kan forstå sosiale problem i samfunn. Dette gjør jeg for vise at det finnes andre måter å forstå og tolke samfunnsproblem i vårt samfunn, som fattigdom.

3.1 Hva er et perspektiv og hvilke er relevant for fattigdom?

Det er ulike grunner til hvorfor man undersøker sosiale fenomen i verden. Hvilket teoretisk perspektiv man bruker for å få en forståelse av fenomen som fattigdom, vil ha innvirkning på hvordan man ser og tolker verden. Vi gjør ofte disse valgene av perspektiv bevisst, noe som i følge Knut Halvorsen (2006) kan være farget av ulike fagtradisjoner og moteretninger innen samfunnsvitenskaplige disipliner. Det valget vi gjør av perspektiv kan ha avgjørende betydning for hvilke virkelighet vi oppdager. Ved å velge et teoretisk perspektiv velger vi å se problem vi tar for oss på en spesiell måte, samtidig som det er med på å påvirke tilnærmingen til det empiriske materialet (dataen) man samler inn under prosjektet (Dalland, 2007).

Det finnes flere ulike perspektiver som kan forklarer sosiale problem. Jeg har valgt å trekke fram et perspektiv i tillegg til det som jeg eksplisitt skal benytte videre i denne oppgaven. Det jeg vil trekke fram som eksempel er stemplingsperspektivet, som ser på hvordan mennesker definerer situasjoner, prosesser eller begivenheter som problematiske. Det sosial konstruksjonistiske perspektivet bygger til dels på dette perspektivet. Stemplingsperspektivets oppmerksomhet er ikke rettet direkte mot den avvikende atferden til de som blir definert som avvikere, men hvorfor majoriteten reagerer på at noen handler annerledes eller i strid med det som de selv hevder er ”normalt” og i tråd med samfunnets krav (Halvorsen 2006). Dette perspektivet tar for seg reaksjoner på avvik, men ikke så mye om hvorfor avvik oppstår. W. I. Thomas gir en beskrivelse av forholdet mellom virkelighetstolking og virkelighet kjent som ”Thomas-teromet”, som mer kan belyse hvordan stemplingsperspektivet kan forstås:

”Hvis mennesker definerer situasjoner som virkelige, så blir de virkelige i sine konsekvenser (Shiefloe 2004: 117)”.

Thomas appellerer her til det som kan kalles selvoppfyllende profeti. Jeg vil konkretisere dette fenomenet ved å presentere et eksempel: En person som har begått en kriminell handling vender tilbake til samfunnet. Personen har et ønske om å begynne på nytt og leve i tråd med samfunnets normer og regler. Han kan møte restriksjoner fra majoriteten i samfunnet, da de ser på ham som en trussel som man vil unngå. Som tidligere straffedømt kan han bli stemplet som en mann man ikke stoler på. Ved å bli gitt statusen som en uredelig person, en avvikler,

kan dette føre med seg uheldige konsekvenser. Livssjansene kan begrenses, som kan slå ut i at den negative atferden bevares og/eller utvides. Det som også kan skje, er at personen ikke ser andre muligheter enn å leve opp til de forventningene satt rundt hans rolle som uredelig. Hans egen forståelse for sin identitet blir forsterket som negativ gjennom majoritetens forståelse. Atferden kan opprettholdes ved at han etter hvert omgås med likesinnede personer, som støtter den negative atferden han har, som f.eks. andre straffedømte, som selv er blitt definert som avvikere.

Det jeg ønsker å få fram ved bruk av dette eksempelet, er å vise at mennesker som opplever å stå i en vanskelig situasjon, som f.eks. fattige familier som jeg skal ta for meg senere, eller som nevnt straffedømte, kan oppleve å bli stemplet av majoriteten på bakgrunn av at de ikke oppfører seg i tråd med det majoriteten ser på som "normalt". Denne måten å tolke, forstå og sette mennesker i bås på, kan sees i sammenheng med en forståelse som majoriteten har gjort til en legitim forståelse og definisjon av begrepet fattig/straffedømt som har innvirkning på de menneskene som faller innenfor en slik tolkning. Det er majoritetens reaksjon perspektivet fokuserer på, ikke atferden til den avvikende i seg selv.

Stemplingsperspektivet er som det sosial konstruksjonistiske perspektivet opptatt av konstruksjonsprosesser som ligger bak definering av begrep, og hvem som har makt til å legitimere disse definisjonene. Kritikken til stemplingsperspektivet har mottatt er at det ikke gir forklaring til atferden som fører til at stempling blir benyttet, hvorfor noen blir fattig eller kriminell, eller gode løsninger til hvordan disse fenomenene kan forebygges eller reduseres (Halvorsen 2006). Det sosial konstruksjonistiske perspektivet, går mer i dybden for å fange opp hvorfor noe blir sett på som et sosialt problem. Noe jeg videre vil forklare i neste avsnitt.

3.2 Sosial konstruksjonisme

Det sosial konstruksjonistiske perspektivet er et vidt perspektiv som i følge Knut Halvorsen (2006) kan brukes for å studere alle sosiale problemer i et samfunn. I likhet med stemplingsperspektivet, er det sosial konstruksjonistiske perspektivet opptatt av prosesser der avvik blir tolket som et forløp, der noen virksomheter blir sett på som avvikende og de blir da i realiteten gjort avvikende. Her er det fokus på hva viktige deltakere i et samfunn, altså de med definisjonsmakt, som f.eks. regjeringen, ser på som problem som det må gjøres noe med.

Den sosiale virkeligheten er ikke et gitt og entydig fenomen. Virkeligheten man lever i oppfattes og framstår ulikt for alle. Den sosiale virkeligheten er heller ikke et fenomen som er stabilt (Shiefloe 2004). Ut i fra de erfaringer vi gjør, og gjennom læring forandrer virkeligheten seg, og dette skjer ofte så sakte at vi ikke merker det. Det er en naturlig prosess som man oftest må reflektere over for å forstå eller bli oppmerksom på. Virkeligheten blir da altså ikke entydig og kan heller ikke sees i et bestemt lys hele tiden. Ny innsikt kan være med på å få virkeligheten til å se annerledes ut (Shiefloe 2004). Ny innsikt kan skje ved at den forståelsen man har på forhånd av sosiale fenomen, som f.eks. fattigdom, forandrer seg. Fra å tro at fattige mennesker i samfunnet ikke har hus eller klær å gå i, kan man ved ny innsikt, altså gjennom læring og erfaringer, forstå at fattigdom kan være noe mer enn bare det å ikke eie "nåla i veggen". Man utvider bildet og inntar ny innsikt og får bedre forståelse. Virkeligheten kan slik ses som et subjektivt fenomen (Berger og Luckmann, 2000). Et bilde vi forholder oss til på grunnlag av observasjoner og fortolkninger. Det bildet vi har av virkeligheten, er avhengig av hva slags utgangspunkt vi har, og dette vil forandres etter hvert som vi lærer, tilegner oss kunnskap og gjør erfaringer.

Jeg vil konkretisere dette med et eksempel hvor jeg selv opplevde å få ny innsikt: Før jeg begynte å studere hadde jeg dannet meg et bilde av hvordan barnevernet fungerte i praksis. Jeg forsto det slik at jobben til barnevernet var bl.a. å gå inn i hjem og ta barn fra foreldre på bakgrunn av at de hadde makt til å bestemme om foreldrene egnet seg som foreldre eller ikke. For meg var det naturlig at barna dette skjedde med var dem som hadde foreldre som ikke klarte å ta foreldrerollen på alvor, nemlig rusmisbrukere og andre foreldre med lignende problematikk. Da jeg begynte på studiet barnevern endret mitt syn seg på denne saken. Gjennom læring og erfaring forsto jeg at bildet jeg hadde før jeg begynte å studere ikke samsvarte med realiteten i barnevernet. Det ligger mange avgjørelser bak en slik handling og det er ingen enkel sak å gå inn i et hjem og ta barn fra foreldre. Min nye innsikt førte til at jeg forsto at det bildet jeg hadde konstruert var malt på bakgrunn av det jeg ble fortalt av andre og deres tolkning av barnevernet, og gjennom det jeg leste i media. Man kan si at:

"Virkeligheten fremstår som resultat av en konstruksjonsprosess (Shiefloe 2004:113)".

Disse konstruksjonsprosessene som Schiefloe snakker om, rundt ulike sosiale problem som f.eks. fattigdom, foretar vi imidlertid ikke alene. Som mennesker er vi formet gjennom sosialisering. Vi blir påvirket av andre ved å overta ulike fortolkningsmodeller, gjennom

diskusjon og samtale. Mennesker kan forstås som et sosialt vesen, et samfunnsvesen, som former og formes via andre mennesker. Å være "sosial" viser til alle former for menneskelig omgang. Mennesker er hele livet avhengig av sosial omgang med andre. Når de inngår i daglige samhandlinger med andre mennesker skapes den sosiale virkeligheten. I boken "Den samfunnsskapte virkelighet" av Berger og Luckmann, hevder forfatterne at samfunnet er et menneskelig produkt samtidig som samfunnet er en objektiv virkelighet, som igjen vil føre til at mennesket er et sosialt produkt (Berger og Luckmann 2000:9). Bak dette ligger det en dialektisk tankegang, om at samfunnet og mennesket har en gjensidig påvirkning på hverandre. Jeg vil videre forklare dette ved å referere til de tre fasene som Berger og Luckmann i sin bok omtaler som; eksternalisering, objektivisering og internalisering. Dette er tre sentrale begrep i sosial konstruksjonismen (Berger og Luckmann, 2000).

Eksternalisering kan tydeliggjøres som den av fasene hvor markedsføring av ny kunnskap skjer (Shiefloe 2004). Den kan være preget av formelle prosesser, som ved at f.eks. regjeringen, som har en maktposisjon i samfunnet, definerer hvem som er fattig. Eller ved muntlige prosesser, hvor mennesker kommer sammen i en daglig interaksjon og uttrykker sine meninger og erfaringer om et tema. Eksternaliseringsfasen ledes videre over i objektivisering. Dette er den kritiske fasen som Berger og Luckmann kaller den. Denne fasen finner sted når teorier eller fakta godtas som reelle i kraft av seg selv (Shiefloe 2004). Her kan man tenke seg at regjeringens definisjon av hvem som er fattig, blir virkeliggjort som en legitim og overordnet definisjon som man skal forholde seg til. Her blir maktposisjonen til regjeringen forsterket ved at deres definisjon blir sett på som den allmenngyldige og gir uttrykk for hvordan samfunnet skal oppføre seg for å unngå fattigdom. Når medlemmer av et samfunn lærer de objektive sannhetene, hva som er fattigdom, og gjør dem til sine egne, inntreer den siste fasen, internalisering. Man kan tenke seg at den sosiale verden med dens verdier, regler og normer overføres videre til neste generasjon igjen, gjennom bl.a. sosialisering. Først når en ny generasjon dannes, kan man snakke om en sosial verden (Berger og Luckmann, 2000).

Det man kan forstå ut i fra de tre dialektiske leddene er at de har en gjensidig forbindelse til hverandre som utgjør den sosiale virkeligheten. De har hver sin funksjon som er viktig i den sosiale verden. Utelukkes den ene kan det oppstå et usymmetrisk bilde. Ved at samfunn og mennesker påvirker hverandre gjensidig hele tiden kan man da forstå at ulike sosiale problemer kan forstås og defineres ulikt og at de altså er sosialt konstruert. Det språket vi bruker, de begrep vi knytter situasjoner til, og hvilke sammenheng vi tolker erfaringer og

observasjoner inn i er alle med å på å konstruere virkeligheten vår. Det er altså snakk om et resultat av et komplekst samspill mellom individ og de sosiale omgivelsene individet befinner seg i (Shiefloe 2004).

3.3 Sosial konstruksjonismens demaskering

Det sosial konstruksjonistiske perspektivet er opptatt av prosessen i forkant av at noe blir forstått som et sosialt problem, som f.eks. fattigdom. Ved å se verden gjennom det sosial konstruksjonistiske perspektivet er man opptatt av at ingen sosiale problem skal tas for gitt. Sagt med andre ord, konstruksjoner rundt fenomen som fattigdom skal ikke godtas som reelle på bakgrunn av flertallets oppfatning og forståelse. Man er heller opptatt av å demaskere, som Ian Hacking (1999) i sin bok "Social konstruktion av vad?" forklarer som en metode, hvor man prøver å avsløre personers eller organisasjoners virkelige hensikter bak det å kategorisere noen. I analysedelen skal jeg f.eks. diskutere om de "fattige" har en funksjon for de "ikke-fattige" ved å bli satt i kategorien "fattig", og i så fall hvilke funksjon(er) er det da snakk om?

Perspektivet stiller spørsmål ved den objektive realiteten av sosiale fenomen. Eksempel her kan være regjeringens definisjon om at fattigdom rammer dem med lavere inntekt enn 50 % av medianinntekten (St.mel.nr.6 (2002 – 2003)). Er virkelig en slik definisjon nødvendig for å vite hvem som er fattig? I så fall, hva med dem som selv ikke føler seg fattig med en slik inntekt, hvilke konsekvenser kan det får for dem å bli satt i en slik bås? Mange mennesker som lever med en slik inntekt klarer seg bra i samfunnet (Fløtten, 2001). De føler seg ikke fattig, men kan på bakgrunn av statens definisjon om fattigdom, bli stemplet som fattig av majoriteten og dermed oppfattes som avvikere. Det sosial konstruksjonistiske perspektivet kan vise at fenomen som fattigdom, kan tilskrives ulik mening, og det kan være med på å bidra til å utvikle en kritisk holdning til etablert kunnskap (kunnskap som er tatt for gitt) om verden og oss selv (Halvorsen 2006). Perspektivet kan være med på å avsløre uheldige konsekvenser av konstruksjoner satt rundt et sosialt fenomen av samfunnet (Burkeland, 2008).

Det er viktig som sosial arbeider å ha en forholdsvis klar oppfatning av hva som legges i definisjonen sosiale problem, hvordan problem blir konstruert, hvem som har makt til å definere hva som er problematisk og hvilke utfall slike konstruksjoner kan få for de som omfattes av definisjonen. Jeg ser det som gunstig å ta i bruk det sosial konstruksjonistiske perspektivet når jeg i min analyse ser på prosessene fram til at fattigdom blir sett på som et sosialt problem, og konsekvensene det kan føre med seg å bli satt i bås med disse problemene.

4.0 Fattigdom som et sosialt problem

Når jeg i første del av denne analysen skal se nærmere på hvordan fattigdom kan forstås som et sosialt problem i Norge, vil jeg se på konstruksjonen rundt fattigdomsbegrepet historisk og hvilke konstruksjoner som er gjeldene i Norge i dag, før jeg videre i andre halvdel tar for meg hvilke konsekvenser fattigdom kan føre med seg for barn i sosiale–og familiesammenhenger.

4.1 Forståelsen for fattigdom historisk sett

Hvis man går tilbake i historien, kan man se at sosiale problem ikke har vært permanente. De har endret seg over tid og vår oppfatning av hva som er eller har vært sosiale problem har også endret seg med tiden. Man kommer over løsninger til noen og nye dannes (Halvorsen, 2006). En veldig forenklet definisjon på begrepet fattigdom, er at det kan forstås som å være en uakseptabel lav levestandard (<http://www.snl.no>). Hva som legges i en uakseptabel lav levestandard har vært et diskusjonstema i mange år. Fattigdom oppfattes ulikt når det kommer til det globale og individuelle nivået. Når man snakker om fattigdom på et globalt nivå ser man på forbindelser og prosesser som omhandler gjeld, handel og bankkontakt verden over, mens når det kommer til det individuelle nivået går det mer på mangeltilstand hos den enkelte i samfunnet, som f.eks. bolig og mat (Halvorsen, 2006).

Historisk har altså forståelsen for fenomenet forandret seg. Før den industrielle revolusjon hadde man en oppfattelse av fattigdom som noe skjebnestyrt. Slik fattigdom ble forstått, var det bare noen som ble rammet og det var lite som kunne gjøres for å unngå at disse menneskene havnet i en slik situasjon. Men studier viser at fattigdom noen år senere ble sett på som noe selvforskyldt (Frønes og Kjølørød, 2005). Inspirasjonen bak en slik forståelse lå i liberalismen som gjorde entré på midten av 1700-tallet. Det handlet om et nytt samfunnssyn. Ansvar for eget liv og egne valg sto sentralt, og de som ikke klarte å håndtere dette og falt utenfor samfunnet, hadde bare seg selv å takke. Men frykten for fattigdom økte, og det ble tidlig på 1800-tallet lagt fram en lov som bannlyste tigging og heller oppmuntrer til lønnsarbeid blant de fattige. Man finner igjen denne loven i det norske lovverket i dag (Halvorsen, 2006 og st.meld.nr.6 (2002 – 2003)).

En norsk samfunns - og kulturforsker, Eilert Sundt, kartla på midten av 1800-tallet levekår i Norge og la grunnlaget for den første sosiologiske forståelsen av fattigdom basert på sosialstatistiske data. Gjennom sine studier bygd på litteratur og observasjoner over hele landet, viste han at atferden som ledet til fattigdom varierte med de sosiale strukturene. Eilert

Sundt ble ut i fra sine studier, en av dem som banet vei for det som skulle bli det moderne, vitenskaplige synet på fattigdom og fattigdomsforskning. Han mente at fattigdom oppsto som en del av samspillet mellom strukturelle samfunnstrekk og individets atferd som formes av de strukturelle samfunnstrekkene (Frønes og Kjølørød, 2005). Han regnes i dag for å være den norske samfunnsvitenskapens far. Ut i fra Sundt sin forskning om fattigdom om et sosialt problem i Norge, tolker jeg det som at fattigdom ble forstått som en konsekvens av samfunnsstrukturer i landet og at fattigdom da var et samfunnskapt problem.

Etter 2. verdenskrig ble fokuset på å bygge opp velferdsstaten prioritert og i denne oppbyggingsfasen ble fattigdomsproblematikken glemt. Begrepet ”fattig” hadde med tiden blitt et upopulært ord fordi det dro med seg negative assosiasjoner (stempling) til dem som falt innenfor denne kategorien, men også fordi hjelpen ikke strakk til. Det ble viktig for de politiske partiene å sikre rettferdig fordeling av levekår, og la da spesielt vekt på inntekt og formue. De ønsket lik mulighet for alle. Dette er en ideologi som fremdeles står sterkt i dag og som er et politisk mål i Norge. Fattigdom skulle bekjempes og sikre alle muligheten til et bedre liv (Halvorsen, 2006). Men arbeidslinjen er en relativt ny ideologi og den har visse liberalistiske trekk ved seg slik jeg ser det. Individer rangeres etter hvilke kvalifikasjoner de har og havner man nederst har man som sagt bare seg selv å skylde på (f.eks. arbeidsledige).

Det var ikke før i 1985 her i Norge, da Steinar Stjernø's bok ”Den moderne fattigdommen”, ble publisert, at fattigdommen på nytt ble oppdaget som et sosialt problem og lagt fokus på. Denne boken skildret økonomisk knapphet og ydmykelse blant dem som var utsatt for fattigdom, og den førte til en mye omdiskutert debatt i ulike aviser og andre medier i Norge. Fattigdom kom atter en gang fram i søkelyset og ble satt på dagsordenen som et viktig tema som det måtte tas tak i av velferdssamfunnet (Halvorsen, 2006). Allerede tidligere, i 1979, hadde daværende statsminister i Norge, Odvar Nordli, uttalt at:

”Det er for første gang i dette lands historie, og for de andre nordiske land, at vi kan si bestemt at fattigdom og sosial nød er blitt utryddet (Terum, 1998:67).”

Med denne uttalelsen mente Odvar Nordli at all fattigdom og sosial nød var bekjempet. Men dette var ikke tilfellet. For i 1962 hadde samfunnsforskeren Wilhelm Aubert gjort en studie som viste at det var over 95 000 fattige i Norge (Halvorsen, 2006). Så hvordan kunne Odvar Nordli da komme med en slik uttalelse når dette ikke stemte med realiteten? Uttalelsen kan

tenkes å være en bevisst handling for å dysse ned det ikke-helt-vellykkede resultatet av velferdsstatens prosjekt for bekjempelse av fattigdom i landet. Resultatet av prosessen hadde ikke ført fram til ønsket utfall; fattigdom var fremdeles et problem og dette kunne sette velferdsstaten i et dårlig lys (Terum, 1998). En annen mulig grunn til Odvar Nordli sin uttalelse, er at hans forståelse for begrepet fattigdom mer er knyttet til sult, nød og magre mennesker uten tak over hodet eller klær å gå i. En karakteristikk som mer står i stil med 3. verden. Ut i fra forholdene hadde ikke Norge vært rammet av en slik form for fattigdom siden krigen (Fløtten, 1999). Fattigdom som sosialt problem i Norge kan, av mange, i dag regnes for å være ikke eksisterende, hvis man har en forståelse av fattigdom som noe absolutt. Altså at mennesker er i en mangeltilstand av nødvendige materielle goder (hus, klær og mat). Mange studier viser og har vist at dette ikke er tilfellet. Fattigdom i Norge er et mer kompleks fenomen, noe som jeg skal belyse i denne oppgaven.

Norge er blitt kåret til verdens beste land å bo i hele seks år på rad av FN (www.fn.no). Mulighetene er mange, og de som trenger hjelp, får dette gjennom støtte fra staten. Men fattigdom betyr ikke bare sult og nød. Mange rammes av fattigdom som påvirker deres livsverden på flere måter enn bare fysisk. Men før jeg går nærmere inn på dette vil jeg videre gjøre rede for ulike forestillinger som blir brukt for å forklare fenomenet fattigdom i dagens samfunn: Fattigdom som et absolutt -, relativt - og relasjonelt fenomen. Relativ og relasjonell fattigdomsforståelse, vil jeg ta med videre når jeg skal se nærmere på hvilke konsekvenser fattigdom kan føre med seg for barn i fattige familier.

4.2 Absolutt, relativ og relasjonell fattigdom

I studier gjort av fattigdomsphenomenet og problematikken rundt, kan man skille mellom fordelingsorientert og relasjonelt perspektiv. Det perspektivet som har dominert fattigdomsforskningen jevnt over årene i Norge, er det fordelingsorienterte. Dette perspektivet tar for seg fordeling av ressurser mellom individer i samfunnet. Det har vært viktig å identifisere hvem som er usatt eller midt oppi fattigdomsproblematikken, kartlegge og synliggjøre omfanget. Perspektivet tar også for seg årsaker og konsekvenser ved fattigdom for ulike grupper. På bakgrunn av empiriske undersøkelser har det blitt lagt fram forslag til hvordan man skal forebygge eller hindre en videre utvikling ved bruk av ulike sosiale reformer (Terum, 1998). Tiltaksplanen mot fattigdom (2002 – 2003), lagt fram av Bondevik-regjeringen, er et eksempel på sosiale reformer basert på empiriske undersøkelser.

Fattigdomsphenomenet har blitt forstått innenfor det fordelingsorienterte perspektivet svært ulikt. Det har vært diskusjoner om fattigdom skal forstås som et absolutt eller et relativt fenomen. Skal det forstås primært ut fra mangel på visse fundamentale materielle goder eller på bakgrunn av mangel på goder som er vanlig hos majoriteten i samfunnet (Terum, 1998)? I Terums artikkel omtaler han to sosialforskere, Seebohm Rowntree (1871 - 1954) og Peter Townsend (1928 -) fra Storbritannia, som selv tok i bruk det fordelingsorienterte perspektivet da de undersøkte fattigdom og fenomenets betydning for samfunnet. Disse forskerne har vært sentrale aktører når det kommer til hvordan fattigdom kan forstås sett ut i fra et samfunnssyn. Men de hadde innenfor dette perspektivet ulik definisjon på begrepet fattigdom og fenomenets målbarhet (Terum, 1998).

Rowntree sine studier gjort rundt fattigdomsphenomenet, knytter ham til det som kalles absolutt fattigdom, hvor tanken ligger om at individet er i en alvorlig mangeltilstand av grunnleggende og nødvendige goder, som klær, mat eller tak over hodet. Individet kjenner fattigdom direkte på kroppen. Rowntree kom via sin forskning om fattigdom, ved hjelp av ernæringsvitenskapen og metoder høyt respektert, fram til noe han kalte eksistensminimum (Terum, 1998). Her lå ideen om at minstebehovet for mat, klær og andre livsnødvendige goder skulle være det som bestemte rekkevidden på fattigdom i samfunn. Det man kan forstå ut i fra Rowntrees forskning er at fattigdom som et sosialt problem ble konstruert på bakgrunn av hva ernæringsfysiologer mente var minstebehovet som trengtes for å overleve fysisk. Fattigdom ut i fra hans ståsted, rammet primært dem som ikke klarte å tilfredsstille dette minimumskravet. Rowntree fokuserte ikke på samfunnsstrukturer eller tid og sted i sine studier og han ble kritisert for sin forståelse. Kritikken lå i at man ikke kunne måle fattigdom bare på bakgrunn av det man manglet for å overleve fysisk, man måtte også se på de forholdene som lå tilrette for om man overlevde sosialt. Fattigdom måtte ses i forhold til det samfunnet man levde i (Terum, 1998).

En av dem som kritiserte Rowntree og hans måte å forstå fattigdom på var Peter Townsend. Hans tilnærming til fattigdomsbegrepet kan knyttes til det som kalles for relativ fattigdom. Denne forståelsen tar utgangspunkt i at man blir sett på som fattig når man kommer dårligere ut i forhold til gjennomsnittet av befolkningen. Med andre ord, at man mangler det alle andre har. Townsend gjorde studier som baserte seg på å kartlegge sosialt bestemte behov. Livsform, norm og gjennomsnitt var begrep han tok i bruk da han gjorde sine studier (Fløtten, 1999). Via studiene utarbeidet han en deprivasjons-index hvor tanken var at han kunne måle

hvilke goder som var nødvendig for å delta i det sosiale liv i det samfunnet man var del av. Familier eller enkeltindivider som falt under gjennomsnittet av goder, ble regnet som fattige. Fokuset til Townsend var ikke å legge fram antallet fattige, men si noe om inntekt og levestandard. Han så på fattigdom som et sosialt problem når mennesker inntektsmessig falt under grensen for hva som skulle til for å opprettholde en akseptabel levestandard (Terum, 1998). Begrepet deprivasjon kan forstås som tap av eller mangel på bestemte materielle og sosiale goder.

Disse to forståelsene, absolutt og relativ, er begge fordelingsorienterte. De fokuserer på fordelingen av materielle goder i samfunnet. Hovedfokuset ligger på inntekt og bostandard (Burkeland, 2008). Fattigdom kan forstås ut i fra disse to forståelsene, som et sosialt problem når mennesker ikke klarer å leve opp til "kravet" om en gitt inntekt og levestandard resten av samfunnet har. Men fattigdom i dagens Norge handler nødvendigvis ikke bare om det å overleve fysisk. Det handler også om det å leve i tråd med de betingelsene som samfunnet ellers lever etter (Fløtten, 1999). Det handler altså om at fattigdom må forstås som et sosialt fenomen som oppstår i relasjonen mellom samfunnsgrupper. I forhold til det fordelingsorienterte perspektivet, som primært er opptatt av fordelingen av materielle ressurser i samfunnet, er det relasjonelle perspektivet opptatt av å se på relasjonen mellom kategoriene "fattig" og "ikke-fattig", og hvilke funksjon de begge har for samfunnet. De "ikke-fattige" sin situasjon har like mye å si som de "fattige" sin situasjon når det kommer til forståelsen av fattigdom ut i fra dette perspektivet (Burkeland, 2008). Samfunnsgruppene har en gjensidig innvirkning på hverandre. For at noen skal bli definert som "fattig" må det finnes "ikke-fattige" og omvendt. Perspektivet tar for seg hvordan den sosiale kontrollfunksjonen, som fattighjelpen har, i hovedsak er mer til nytte for de "ikke-fattige" enn de "fattige" (Terum, 1998). Målet med funksjonen er å trygge de "ikke-fattige" og hindre "fattige" fra å svekke og true samfunnet (Underlid, 2005). Perspektivet forutsetter at samfunnet er bygd på et normativt grunnlag, og "fattig" blir i denne sammenhengen brudd på det normative. Sett fra en annen side; å bryte med f.eks. arbeidsetikken som står sterkt i landet, blir brudd med det som normalt er forventet, nemlig å være i jobb og forsørge seg selv.

I Norge står arbeidslinjen sterkt. Å jobber er en del av det å delta i samfunnet. Man lever opp til forventningene og normene som er satt, nemlig å forsørge seg selv og familie uten å være avhengig av stønader fra staten. Det er også en viktig arena for sosial inklusjon (Fløtten, 2001). Som det kommer fram i St.meld.nr.6 (2002 -2003) gir arbeid inntekt og ikke minst

følelsen av å være av betydning, man er inkludert og til nytte for samfunnet. For staten er det et mål at flest mulig i yrkesaktiv alder er i jobb og forsørger seg selv. Hvis man av ulike grunner ikke deltar på arbeidsmarkedet og som et resultat ender opp med å havne i kategorien ”fattig”, blir dette oppfattet som noe ”unormalt”. Man bryter med normen om god arbeidsetikk. For staten er det viktig å få de som er arbeidsføre ut i jobb så snart sjansen byr seg slik at de slipper å være avhengig av stønader fra velferdsstaten over lengre tid (St.meld.nr.6 (2002 -2003)). I lys av dette blir da de ”fattige” dem som trenger hjelp av velferdsstaten, og som bryter med normene ved at de ikke klarer å forsørge seg.

Ved å ta utgangspunkt i St.meld.nr.6 (2002 – 2003) kan man hevde at fattigdom er et resultat av mangel på arbeid og brudd på arbeidsetikken. Ved å avstå fra yrkeslivet av ulike årsaker bryter man med normene og blir sett på som en belastning, som ved at man bl.a. da er avhengig av stønader av økonomisk art. De ”fattige” har en funksjon for de ”ikke-fattige” ved at de ”ikke-fattige” blir påminnet om at det er en normativ struktur i samfunnet som tilsier at man skal forsørge seg selv, og gjør man ikke dette avviker man fra det ”normale”. Sett ut i fra et relasjonelt perspektiv så handler det til en viss grad om en form for skremseltaktikk fra statens side, som sier at hvis man unngår å havne i kategorien ”fattig” opprettholder man normen og er en del av samfunnet. De ”ikke-fattige” profiterer på å ha ”fattige” i samfunnet. Det blir en bekreftelse om at de selv er normale og er av betydning. Den relasjonelle fattigdomsforståelsen retter sitt fokus mot å se på hvilke konsekvenser disse konstruksjonene har, altså at ”fattige” understreker og synliggjør normstrukturen og at det derfor blir relevant å sette noen i kategorien ”fattig” (Burkeland, 2008).

Man tolker fattigdom i Norge som et sosialt problem når normstrukturen som er i landet blir brutt. Slike normative strukturer, som nevnt i avsnittet over, kan ofte føre til marginalisering av fattige, noe som kan ha uheldige konsekvenser. Marginalisering kan sies å være en type ekskluderingspraksis hvor personer eller grupper havner utenfor samfunnet de er en del av. De beveger seg mellom det å være integrert i samfunnet og helt utstøtt. Som fattig kan dette skje på flere ulike sosiale arenaer i et samfunn. Hvor alvorlig fattigdomssituasjonen for mennesker kan være, avhenger av tid og alvorlighetsgrad, og ikke minst hvilket samfunn man lever i (Halvorsen, 2006). Fattigdom handler ikke bare om mangel på inntekt og andre materielle ressurser man trenger her i verden. Det handler også om hvordan fattige mennesker ser på seg selv og sees på av andre. Ved å ha en relasjonell fattigdomsforståelse vil man se at fattigdom handler om følelsen av maktesløshet, tapt verdighet og er ekskludert. Det å bli sett

ned på av andre, stigmatisert, og stemplet av majoriteten er også noe mange føler. Det handler om forholdet mellom samfunnsgruppene, hvor noen er over og noen er under. Derav kan man si at fattigdom er et multidimensjonelt fenomen. Det kan ramme både de fysiske, psykiske og sosiale behovene man har for å overleve i et samfunn. Det er både et relativt og relasjonelt fenomen (Underlid, 2005).

5. Fattigdommens konsekvenser for barn

Grunnet høy levestandard og levekår i forhold til andre industriland, har flertallet i Norge, sett fra et samfunnsperspektiv, det bra etter forholdene. Vi opplever i svært liten grad sult og absolutt nød. Men likevel rammes noen av fattigdomsproblematikken og dette kan oppleves som svært belastende, både fysisk og psykisk (St.meld.nr.6 (2002-2003)). Å leve i fattigdom i ung alder, kan ha innvirkning både på utvikling og velbefinnende. I denne delen av oppgaven vil jeg se nærmere på konsekvenser fattigdom kan føre med seg for barn i sosiale sammenhenger og i familielivet. Som det sosial konstruksjonistiske perspektivet fokuserer på, kan fenomen som fattigdom tilskrives ulik mening, og det blir derfor naturlig for meg å ta i bruk både den relative og relasjonelle fattigdomsforståelsen videre i oppgaven. Men først vil jeg gjøre rede for hvilke forståelse staten opererer med når de definerer begrepet fattigdom.

5.1 Statens syn på fattigdom

Man har ikke i Norge en offisiell fattigdomsdefinisjon eller fattigdomsgrense man jobber ut i fra når man skal se på omfanget av fattigdomsberørte familier i landet. Man kan berøres av fattigdom av mange ulike årsaker som; arbeidsledighet, sykdom, lav utdanning eller andre sammensatte problemer. Årsakene til fattigdom kan variere fra person til person og fra familie til familie (Fløtten, 1999). Fattigdomsbegrepet blir som oftest knyttet til den relative forståelsen av fattigdom, som ser på fattigdom som en mangeltilstand av økonomiske og materielle goder som de fleste andre har, og som regel er dette basert på inntekt. Staten ser på det som uakesptabelt når barn opplever fattigdom. Ved utarbeidelsen av tiltaksplanen mot fattigdom (2002 – 2003) ble det sett på som viktig å ta tak i barnefattigdom og konsekvensene det kunne føre med seg og hva som måtte gjøres for å hindre en videre utvikling (Backe – Hansen, 2006). FNs Barnekonvensjon om barns rettigheter § 27. 2 ledd, sier at foreldre eller andre som er ansvarlige for barn, har et moralskt ansvar for å sikre etter sin beste evne og økonomiske muligheter, levevilkår nødvendig for barns utvikling (www.regjeringen.no). De er også juridisk pliktet (Barneloven, 1981). Samfunnet skal bistå i å utøve et slikt ansvar.

Støtte fra staten kan være alt fra barnetrygd, bo- og kontantstøtte, samlivstiltak og foreldreveiledning o.l. Det man kan konkludere med er basert på hvilke inntekt man har kan staten definere hvem som er ”fattig” og ”ikke-fattig”. Derav medianinntekten som jeg har nevnt tidligere i oppgaven. Dette kan igjen ha betydning for hvordan samfunnet oppfatter fattigdom. Ved at staten opererer med en definisjon for å få oversikt over fattigdommens utbredelse, kan samfunnet ta denne definisjonen til seg og gjøre den til en overordnet definisjon, med bakgrunn i at staten har modellmakt. Eksternaliserings-, objektiverings – og internaliseringsfasen oppstår (Berger og Luckmann, 2000). Fattigdom blir en sosial konstruksjon, derav et sosialt problem.

5.2 Sosiale konsekvenser av fattigdom for barn

Når barn utsettes for fattigdom har de liten eller ingen sjanse til å kunne påvirke situasjonen eller levekårene de er i. Barn er avhengig av at voksne forsørger dem både på et økonomisk og et emosjonelt plan. For barn berørt av fattigdom er det å leve i et så velstående og materielt land som Norge en påkjenning som kan gå ut over dem ikke bare på hjemmefronten, men også på et sosialt plan når det kommer til andre arenaer de deltar på (Fløtten, 1999). Ved å ta utgangspunkt i både den relative og relasjonelle forståelsen vil jeg drøfte hvordan den sosiale verdenen til barn kan preges av fattigdom og at de ulike underordningene i samfunnet blir mer synlig når fattigdomsproblematikken berører barn på arenaer de til daglig deltar på.

Mange ressurser kreves for å delta i organisert aktivitet barn flest i dag deltar på. Alt fra fritidsaktiviteter til skoleaktiviteter, som utflukter o.l. koster som regel penger. Ved å være en del av en familie som lever under trange kår, blir det ofte viktigst for foreldre å sikre barn de grunnleggende behovene (mat, klær, tak over hodet). Andre goder som aktivitet på fritiden og i skole, som koster penger, kommer i mange tilfeller i andre rekke (Øia og Faukse, 2003). Denne formen for fattigdom, hvor barn i teorien ikke er fattig når det kommer til nødvendige goder, kan ramme dem hardt når man bor i et samfunn preget av en generell høy levestandard og i tillegg et økt kjøpspress (St.mel.nr.6.(2002 – 2003)). Ved å ha en lav inntekt kan man ikke alltid delta på lik linje som andre. For mange kan fattigdom sette en stopper for handlingsmulighetene man ellers ville hatt (Øia og Faukse, 2005).

Mennesker er sosiale vesener, og allerede i tidlig alder vil følelsen av tilhørighet i fellesskap være med på å utvikle barns tilknytning og sosialkompetanse med andre. Deltakelse på arenaer som fritidsaktiviteter og skoleaktiviteter kan tilby sosial tilhørighet. Ved å delta kan

barn oppleve følelse av å være en del av fellesskapet og positive opplevelser som kan styrke identitet og bane vei for nettverksdannelser (Rapport, 2006). Ved at mange barn utelukkes fra ulike former for sosialt samvær med andre jevnaldrene grunnet økonomisk knapphet, kan sees på som en form for sosial eksklusjon ved at de faller fra det sosiale miljøet de ellers ville ha deltatt på. Sett ut i fra en relasjonell forståelse kan sosial eksklusjon i denne sammenheng bety lav sosial deltakelse og integrasjon på ulike arenaer i samfunnet. Fratakelse av følelsen å passe inn og kunne delta. Selv om dette nødvendigvis ikke er ønskelig fra foreldre, kan det skje fordi den økonomiske situasjonen familien står i, tilsier at man må ta valg, og for noen vil konsekvensen være å trekke barn ut av aktivitet som koster penger (Backe – Hansen, 2006).

Slik man kan tolke samfunnet vårt i dag handler en god barndom om å ha og gjøre det som andre barn har og gjør. Man kan si at det til en viss grad handler å likestilles med de andre, sett fra en relasjonell vinkel. Aksept med andre ord. Sosial deltakelse i ulike fritidsaktiviteter og skoleaktiviteter kan forstås, på lik linje som det å være i arbeid, som en del av det å være en samfunnsdeltaker. Når normen tilsier at man kun gjennom deltakelse er normal og dermed akseptert, kan barn som ikke deltar, få stempelet ”unormal” eller avviker. Det relasjonelle perspektivet ser på hvordan noen grupper blir ekskludert fordi de ikke tilfredsstiller normene i samfunnet. I dette tilfellet er det barn som ikke deltar fordi familien ikke har råd. Dette fremmer også forståelsen om funksjonen ”fattige” barn har for de ”ikke-fattige” barna. Fattigdommen synliggjøres i større grad når de ikke deltar, og funksjonen fattigdom har for de ”ikke-fattige”, bekreftelsen på at de er normal og en del av fellesskapet. Når fattigdom synliggjøres i denne sammenhengen kan det for mange barn også føre med seg en skamfølelse, at de ikke er ”god nok”. Mobbing er ofte et resultat som kan fremme en slik skamfølelse (Backe - Hansen, 2006). Her ser jeg det relevant å trekke inn W. I. Thomas sin selvoppfyllende profeti fra stemplingsperspektivet. Når barn til stadighet får på seg stempelet som ”fattig”, i den forstand at de ikke kan bruke penger på lik linje som andre, kan dette for noen føre til at de selv setter seg i et negativt lys, de ser bare det de andre ser, noe som igjen kan få konsekvenser ved at de trekker seg mer vekk over lengre tid. Følelsen av ”å være god nok” byttes ut med ”å ikke være god nok” i forhold til fellesskapet. Det relasjonelle aspektet ved fattigdom kommer tydeligere fram ved gjentakende lav sosial deltakelse og makt.

Skamfølelsen over å være materielt redusert i forhold til sine kamerater er det en del barn som også opplever. Og som følger kan dette få konsekvenser som ved at de isolerer seg fra jevnaldrene. De er flau over å ta med seg venner hjem fordi de ikke på lik linje som alle andre

har det man normalt skal ha. Dette kan være alt fra PC, internett, eget rom til andre ting av materiell standard. En type ”standardpakke” som normalt forventes. De isolerer seg for å unngå stempelet som ”taper” (G. Aamodt, 2008). ”Standardpakken” må forstås som være en pakke som inneholder sentrale forbrugsgoder i en lokal barnekultur (f.eks. det å vokse opp uten tilgang til internett og mobil i et miljø hvor disse godene er en viktig del av hverdagen). Det kan også tenkes at fattige barn ikke har med seg venner hjem fordi de har mindre tilgang på leker og annen mulighet for aktivitet (Sandbæk, 2004). Ved å se nærmere på en slik tankegang hos barn, kan man se at den relative fattigdomsforståelsen står sterkt i dagens samfunn. Townsend sin teori om at de fattige var dem som var i en mangletilstand av goder alle andre hadde, kan man knytte opp til barnekulturen i dag hvor det å ha tilgang til utstyr og ting som resten av majoriteten har vil være med på å øke mulighetene for aksept og integrasjon blant jevnaldrene, og hindre dette stempelet som ”taper”. Man kan tenke seg en slags ”inngangsbillett”, enten i form av materielle goder eller penger (Thorød, 2006). Det fremmer også tanken om at de staten ser på som ”fattig”, er dem som mangler det de andre har. Forståelsen har blitt en legitim forståelse i samfunnet, også dermed innad i barnekulturen med de materielle godene som kreves der.

5.3 Konsekvenser i familielivet

For mange familier i Norge, kan det å bo i et land med en generell høy levestandard, i forhold til andre land, være en utfordring. Ved å være deltaker i et samfunn hvor arbeidsetikken står sterkt og normen tilsier at man bl.a. via deltakelse er en del av samfunnet, kan det for noen kreves at de må strekke seg langt for å tilfredsstille disse kravene. Når jeg nå videre i analysen skal se på konsekvenser fattigdom kan føre med seg for barns familieliv i fattige familier, vil jeg drøfte hvilke strategier mange foreldre tar i bruk for å skjerme barna fra å merke fattigdom, hva dette kan gjøre med foreldre og hvordan det påvirker deres tilknytning til barn.

Undersøkelser gjort i Norge av bl.a. Nova, viser at mange foreldre som opplever fattigdomsproblematikken, ønsker for sine barn en så normal oppvekst som mulig. Og for en del vil det si å nedprioritere sine egne behov for å sikre at barna har det de trenger for å skape stabilitet og normalitet i hverdagen (Thorød, 2006). En del barn opplever at selv om foreldrene nedprioriterer egne behov for å tilfredsstille deres, vil de likevel merke hvordan fattigdommen legger trykk på familielivet over lengre tid.

For både barn og voksne vil en del av hverdagen si å balansere egne og andres behov samtidig. Her snakker man alt fra det å ha det alle andre har, til å delta på arenaer alle andre deltar på, samtidig som man skal ha tid ta vare på seg selv. For foreldre som opplever fattigdom kan det føre med seg at de ikke på lik linje som andre voksne tar seg råd til å tilfredsstille egne behov med jevne mellomrom. Dette kan være alt fra å gå ut, kleskjøp, tannlege – og legebesøk eller andre vesentlige ting i et voksenliv som koster penger (Thorød, 2006). Det krever mye å avstå fra det som man normalt trenger. For mange kan det å havne i en økonomisk problemsituasjon som fattigdom, føre til psykiske plager, som depresjon, angst, og for noen, ulike former for rusmisbruk. Mange trekker seg vekk fra sosial omgang med andre (Fløtten, 2001). Lav inntekt kan på den ene siden bidra til svekket helse hos voksne, men man skal også tenke på at svak helse kan være et resultat av at mange familier havner i en inntektutsatt situasjon, som fattigdom. For en del familier kan svekket helse hos voksne være med på å vanskeliggjøre det å ha en fulltidsjobb, eller for noen, jobb i det hele tatt (Sandbæk, 2004). I noen familier kan det gå så langt at det føre til samlivsbrudd og skillsmisse, som bl.a. kan være et resultat av krangel om penger. Selv om foreldre ikke ønsker at den økonomiske situasjonen skal gå ut over barna, skjer dette for mange likevel. For noen kan det å havne i kategorien fattig, føre til en følelse av maktesløshet og skamfølelse, spesielt hvis man er i denne kategorien over lengre tid (Halvorsen, 2006).

Samfunnet vårt er preget av liberalistisk tankegang, som sier at man må stå til ansvar for eget liv, derav at man tar de riktige valgene. ”Du er din egen lykkes smed”. Sagt med andre ord, at mennesket er seg selv skyldig når det faller utenfor (G. Aamodt, 2008). Det er for mange enkelt å legge skylden på seg selv når de f.eks. befinner seg i en urovekkende situasjon som fattigdom. Det er lett å tenke seg at hvis man bare hadde gjort ting litt annerledes så hadde man ikke vært i den situasjonen man er i. Hvorfor skjer dette? En slik tankegang kan knyttes til den relasjonelle forståelsen, at man ufrivillig støtter skillet ”oss” og ”dem” (G. Aamodt, 2008), og som jeg tidligere har snakket om i oppgaven, synet om fattigdom i samfunnet som noe selvforskyldt.

For noen barn kan fattigdom føre til at tilknytningen til foreldrene reduseres. For foreldre kan det være viktig å sikre at barn ikke merker noe til at de lever under trange kår, noe som kan føre til at de må gi ekstra mye i jobbsammenheng. Mange voksne, selv om de ikke mener det, kan miste fokuset på barna og konsentrere seg helt om det å ha nok penger til mat, regninger og andre utgifter (Sandbæk, 2004). Barn har et behov for å bli sett av foreldrene, og når de

voksne ikke tar seg tid til barna, enten fordi de er slitne etter å ha jobbet lange dager for å få endene til å møtes eller stått i kø på NAV-kontoret en hel dag, kan barna med tiden føle seg alene og usynlig. Risikoen for mange barn er at det kan gå ut over prestasjonen på skolen, det kan få psykiske og fysiske følger, livskvaliteten kan synke som konsekvens av dette (Halvorsen, 2006). Noen barn kan sette seg tanken om at foreldrene ikke har tid til dem, fordi foreldrene jobber så mye for at barna skal ha det bra. Det er barnas feil at de er i den situasjonen de er i. Det kan tenkes av barna til en viss grad velger da å skjerme foreldrene ved å senke ambisjoner og krav de har til seg selv og til de voksne (Thorød, 2006).

Ulike strategier blir ofte tatt i bruk for å sikre at barna ikke berøres av den økonomiske knappheten. Barnas behov prioritetes og barnets beste er et nøkkelord her. For noen kan det gå så langt at det går ut over helsen, som igjen kan få konsekvenser for deres mulighet til å følge opp og støtte barna når det er behov for det. For foreldre kan det kreve mye å alltid skulle gi barna det de trenger for å stille på lik linje som andre. Mange jobber ekstra mye og går glipp av sosial omgang med barna, kun for å tilfredsstille samfunnets syn om at barnet har det bra kun når det er definert som ”normal” av andre barn. Man kan se her på at konstruksjonen ”god omsorg” for barn er å gi dem det de andre har i form av materielle goder, og ofte mer. Jeg tolker en slik konstruksjon som sosialt konstruert ved at samfunnet setter en standard for hvordan barn på best mulig måte kan være en deltaker i samfunnet ved å ha disse godene. En standard som godtas av majoriteten. For mange kan en slik standard resultere i at når midlene de har ikke strekker til, og barna fremdeles er ekskludert, kan følelsen av å være en dårlig foreldre komme (Thorød, 2006), selv når dette nødvendigvis ikke er tilfellet.

6.0 Avslutning

Jeg har i denne oppgaven diskutert hvordan fattigdom forstås som et sosialt problem, og hvilke konsekvenser fattigdom kan føre med seg for barn i fattige familier, og dette har jeg gjort gjennom å utføre en litteraturstudie. Jeg har valgt å ha det sosiale konstruksjonistiske perspektiv som teoretisk ramme i analysen av problemstillingen fordi dette perspektivet stiller seg kritisk til etablert kunnskap (kunnskap som blir tatt for gitt) om verden og oss selv. Synet på fattigdom har endret seg med tiden, og i første halvdel av analysen har jeg tatt for meg forståelsen for fattigdom historisk sett. Fattigdom i Norge ble lenge forstått som å være noe skjebnestyrt helt til liberalismen gjorde sin entré på 1700-tallet, hvor det da ble mer forstått som noe selvforskyldt. Etter 2.verdenskrig ble fattigdom oppfattet som et samfunnsskapt

problem, men i dagens Norge hvor ideologien ”du er din egen lykkes smed” står sterkt, kan man trekke en konklusjon om at forståelsen rundt fenomenet fattigdom igjen blir sett på som noe selvforskyldt. Videre har jeg tatt for meg tre fattigdomsforståelser som råder i Norge i dag, absolutt fattigdomsforståelse, relativ fattigdomsforståelse og relasjonell fattigdomsforståelse.

I Norge oppleves det i svært liten grad at barn utsettes for absolutt fattigdom, altså mangel på nødvendige og grunnleggende goder som mat, klær og tak over hodet. Fattigdom blant barn i dag handler i større grad om en relativ fattigdom, altså å være i mangeltilstand av goder alle andre har tilgang til og ser på som normalt å ha. Ved å lide under en relativ fattigdom kan konsekvensene for mange være at de ikke på lik linje som andre deltar i sosiale samhandlinger, som f.eks. i skole–og/eller fritidsaktivitet, fordi dette koster penger noe ikke alle familier berørt av fattigdom kan ta seg råd til. Barna opplever en form for sosial eksklusjon i den forstand at de faller bort fra det sosiale miljøet de ellers ville deltatt på hadde ikke fattigdomsproblematikken vært tilstede. Ved å mangle/ha lite tilgang til materielle goder kan dette for mange barn få konsekvenser som i at de unngår å ta med seg venner hjem, de er flau over det de ikke har i forhold til andre. Noen opplever mobbing, som igjen kan få konsekvenser ved at de selv trekker seg vekk fra jevnaldermiljøet og den sosiale interaksjonen den bærer med seg. Ved at mange barn blir ekskludert kan man se at det i dagens samfunn eksisterer en form for relasjonell fattigdom. De fattige barna kan sies å ha en funksjon for de ikke-fattige barna ved at de viser at det er en normstruktur som tilsier at man via deltakelse i og ved å være i besittelse av visse materielle goder er en del av samfunnet. Har man ikke dette, er man en avviker, ”unormal”. Mange fattige barn opplever stemping og skamfølelse og dette kan igjen føre til at livskvaliteten til barn kan svekkes.

Mange foreldre ønsker for sine barn at de skal ha en så normal oppvekst som mulig. Og for foreldre som opplever fattigdom i familien kan dette skje gjennom å prioritere barnas behov foran sine egne. For mange foreldre kan opplevelsen av fattigdom føre til psykiske plager som depresjon, angst o.l. og for noen kan det ende med samlivsbrudd og skillsmisse. Foreldre kan oppleve maktesløshet og skam over å havne i en fattigdomspreget situasjon og er den alvorlig nok er det ikke alltid de klarer å dekke over det for barna. Mange foreldre klarer ikke skjerme barna fra fattigdommen og konsekvensene som følger med. Opplevelsen over å ikke kunne gi barna den gode barneoppdragelsen som forventes kan være et nederlag. Og for barn kan dette ofte resultere i at de velger å skjerme foreldrene fra bl.a. å stille krav og ambisjoner og be om ting de vet de egentlig ikke kan få eller trenger for å passe inn blant alle andre.

Litteraturliste

Backe-Hansen, E. (2006): *"Barn i Norge 2006. Barn i risiko. Barn, unge og fattigdom i dagens Norge"*

Organisasjonen Voksne for barn Årsrapport 2006

Lov om barn og foreldre (Barneloven). Kap. 8 Fostringsplikt § 66

Lov av 08. april 1981

Berger, P. L., Luckmann, T. (2000): *"Den samfunnsskapte virkelighet"*

Fagbokforlaget AS, Bergen

Burkeland, S.: *"Fattigdommens hensiktsmessighet"*

Sosiologisk Årbok 2008. 3-4

S. 44 – 61

Dalland, O. (2007): *"Metode og oppgaveskriving for studenter"* 4. utgave

Gyldendal Akademiske, Oslo

Fløtten, T. (1999): *"Sosiale ulikhet. Fattigdom i Norge. Problem eller bagatell"*

Fafo. rap. 303 Det 21. Århundrets velferdssamfunn, Forskningsstiftelsen Fafo

Centraltrykkeriet AS

Fløtten, T. (2001): *"Hvem er de fattige – og hvordan få dem ut av fattigdommen?"*

HORISONT, nr. 4, s. 78-90

Fossåskaret, E., Fuglestad, O. L. og Aase, T. H. (2006): *"Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data"*

Universitetsforlaget AS, Oslo

Frønes, I. og Kjølørød, L. (2005): *"Det norske samfunn"* 5. utgave

Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo

G, Aamodt, L. (2008): ” *Barn i Norge. Sårbar og Sist i kø. Å være fattig blant de rike*”
Organisasjonen Voksne for barn organisasjonen. Årsrapport 2008

Hacking, I. (1999): ”*Social konstruktion av vad?*” oversatt av Hansson. B.
Thales, Stockholm

Halvorsen, K. (2006): ”*Sosiale problemer. En sosiologisk innføring*”
Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS, Bergen

Rapport 2006 ”*Fattigdom blant barn, unge og familier – et kunnskaps –og erfaringshefte*”
Barne – og likestillingsdepartementet

Røkesnes, O. H., og Hanssen, P.-H. (2006): ”*Bære eller breste. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*”
Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, Bergen

Sandbæk, M. (2004): ”*Barns Levekår. Hva betyr familiens inntekt?*”
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring NOVA Rapport 11/2004

Schiefloe, P M. (2004): ”*Mennesker og samfunn. Innføring i sosiologisk forståelse*”
Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, Bergen

St.meld.nr.6 (2002 -2003) Tiltaksplan mot fattigdom

Terum, L. I. (1998): ”Perspektiv på fattigdom”
Fra ”Tidskrift for velferdsforskning” Vol.1, nr.2/1998

Thorød, A. B. (2006): ”*En normal barndom? Foreldrestrategier for å skjerme barn fra konsekvenser av å leve med lav inntekt*”
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring NOVA Rapport 2/2006

Undelid, K. (2005): ”*Fattigdommens psykologi. Oppleving av fattigdom i den moderne Norge*”
Det Norske Samlaget, Oslo

Øia, T. og Faukse, H. (2005): "Oppvekst i Norge"

Abstrakt Forlag AS, Oslo

Internettsteder:

<http://www.snl.no/fattigdom#menuitem0> (besøkt side 26.02.2009)

http://www.fn.no/bibliotek/rapporter/human_development_report_2007_2008

(besøkt 07.03.2009)

http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Barnets%20rettigheter/FNs_konvensjon_om_barns_rettigheter_bokmal.pdf (besøkt 11.03.2009)